

Bir Kadın Girişimcinin Toplumsal Cinsiyet Eksenindeki Deneyimleri: Vezirköprü Örneği

Nurgül GÜRHAN^{1*}, Senem GÜRKAN²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Girişimcilik ve Yenilikçilik Ana Bilim Dalı, Samsun

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Samsun

¹<https://orcid.org/0009-0006-3700-8323>

²<https://orcid.org/0000-0002-2061-6385>

*Corresponding author: gurhannurgul@gmail.com, senemgrk@yahoo.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10031795>

Araştırma Makalesi/Derleme

Makale Tarihiçesi:

Geliş tarihi: 15.02.2023

Kabul tarihi: 09.09.2023

Online Yayınlanma: 29.10.2023

Anahtar Kelimeler

1 Toplumsal Cinsiyet

2 Kadın Girişimciliği

3 Kadın Girişimciliğinin Sorunları

4 Kooperatif

5 Vezirköprü

ÖZET

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle girişimcilik olgusu gittikçe önem kazanır hale gelmiştir. Girişimcilik alanında yaşanan önemli gelişmelerden biri ise, kadın girişimcilerin ekonomik hayatta ve iş piyasasında daha fazla rol almaya başlamaları olmuştur. Günümüzde kadınlar yalnızca “kadına özgü” olarak nitelendirilen mesleklerde değil, eğitim, bilgi ve becerilerine göre her türlü mesleği başarılı bir şekilde yerine getirebilmektedir.

Araştırmanın amacı, bir kadın girişimcinin girişimcilik öyküsünü nasıl anlattığının ayrıntılı bir analizi yoluyla, deneyimlerinin çıkarımlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ortaya koymaktır. Bu bağlamda Samsun’un Vezirköprü ilçesinde bir kadın girişimci üretim ve işletme kooperatifi kurucusunun deneyimlerinden yola çıkılmıştır. Nitel araştırma modeline dayanan çalışma, anlatı araştırmasıyla desenlenmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmış ve içerik analiziyle incelenmiştir. Çalışmanın bulgularında ise dört öykü ortaya koyulmuş ve yorumlamalar bu öyküler aracılığıyla yapılmıştır: Örgün Üniversite Eğitimi Al(a)mamış Bir Kadın; Taşrada Girişimci Bir Kadın; Kadın Gözüyle Vezirköprü’den Kadınlık Hikayeleri ve Bir Girişimin Sürdürülebilirliğiyle Başka Projelere Hayat Veren Kadın(lar).

The Experiences of a Woman Entrepreneur in the Context of Gender: The Case of Vezirköprü

Research article/Reviews

Article History:

Received: 15.02.2023

Accept: 09.09.2023

Available online: 29.10.2023

Keywords:

1. Gender,

2. Women's Entrepreneurship

3. Problems of Women's

Entrepreneurship

4. Cooperative

5. Vezirköprü

ABSTRACT

With the transition from the industrial society to the information society, the entrepreneurship phenomenon has become important. One of the important development in the field of entrepreneurship has been women entrepreneurs' playing a greater role in labor market and economic life. Currently, women are not only able to fulfill the professions that are described as “specific to women”, but they are also successful at all kinds of professions according to their education, knowledge and skills.

The aim of the research is to put forth the implications of the experiences through a detailed analysis of how a woman entrepreneur narrated her entrepreneurship story from gender perspective. The experiences of a woman entrepreneurial production and business cooperative founder in Vezirköprü district of Samsun were focused on. In this qualitative research, narrative inquiry was adopted to conduct the study. The data were collected through semi-structured interviews with the participant and analyzed through content analysis. As findings of the study, four stories emerged and the interpretations were made through these stories: A Woman Who Couldn't Get a Formal University Education, A Woman Entrepreneur in the Rural, Femininity Stories from Vezirköprü through the Eyes of a Woman, and The Women Who Bring Other Projects to Life with the Sustainability of an Enterprise.

GİRİŞ

Girişimcilik, insanoğlunun varoluşuna kadar dayanan eski bir kavramdır. İnsanoğlunun göçebe hayatını bırakıp yerleşik hayata geçmesiyle girişimcilik faaliyetlerinin ortaya çıktığı söylenebilmektedir.

Bugün girişimciliğin tanımlarında ortaya konulan tüm özellikleri taşıyan ilkel insanlar, risk alıyorlar, yenilik yapıyorlar, yaşamlarını ortaya koyuyorlardı, fakat yaptıkları tüm bu faaliyetlerin tek amacı hayatlarını devam ettirebilmektir. Emile Durkheim yaptığı Genetik Evrim Sınıflandırılmasına göre toplumlar dört grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar;

- İlkel toplumlar,
- İlk topırağa yerleşik tarım ile uğraşan toplumlar,
- Feodal toplumlar,
- İleri toplumlar olarak sıralanmaktadır. (Gümüşoğlu, Ş; Karagöz B, 2014:101)

Bunun yanında dünyada girişimciliğin gelişimi ve geçirdiği evreler ise:

-İlkel toplumlar (Çobanlığa dayalı ev ekonomisi)

-Tarıma dayanan köy ekonomisi (Derebeylikler)

-Küçük el sanatlarına dayanan kent ekonomisi

-15-19 yüzyıllar arasında Avrupa'da ortaya çıkan İktisadi Düşünceler çerçevesinde girişimciliğin gelişimi

-20.yüzyılda Girişimcilik (Vural, 2006: 40).

Sanayileşme ile birlikte girişimciler toplum içinde nitelik olarak değerlendirilmiştir. Bu nitelikteki değişim hem ekonomik hemde statüde değer artışı olarak görülmüştür.

Çoklu anlamlar içeren bir olgu olan girişimcilik konusu hakkında genel olarak kabul görmüş bir tanım vermek oldukça zordur. Akademik manada ilk kez 18. yüzyılda kullanılan ve alanyazında birçok tanımı bulunan girişimci (*entrepreneur*) sözcüğü, Fransızcada “bir şey yapmak”, “üstlenmek”, “taahhüt etmek” anlamına gelen *entreprendre* sözcüğünden türemiştir. Türk Dil Kurumu, girişimciyi “ticaret, endüstri, vb. alanlarda sermaye koyarak girişimde bulunan kişi; müteşebbis” (TDK, 2019) şeklinde tanımlamıştır. Başka bir tanım ise girişimcilik itibar, sosyal statü, güç gibi sosyolojik kazanımlar; gelir, servet ve para gibi ekonomik ödüller; haz, tatmin ve bireysel bağımsızlık gibi psikolojik kazanımlar sağlayan; bunun yanı sıra stres, tuzak ve tehlikelerle dolu olan ve özel bir gayret gerektiren bir değer yaratma sürecidir (Aytaç, 2006).

Girişimciliğin herkes tarafından bilinen ve genel kabul gördüğüne inanılan ilk tanımı ise 1755 yılında Fransız asıllı İrlandalı ekonomist Richard Cantillon tarafından yapılmıştır.

Cantillon'a göre girişimci, kar elde etmek amacıyla işi organize eden ve işin riskini üstlenen kişidir (Gümüšođlu, Ş; Karagöz B, 2014:99). Bu farklı tanımlamaların ortak noktası, bir girişimcinin başkalarının gördüğü ama göremediğı fırsatları görebilmesi, bunları iş fikirlerine dönüştürebilmesi ve risk alabilme yeteneğinin bulunmasıdır (Gürol, 2000; Top, 2006). Girişimci insanlar, tıpkı yöneticiler ve liderler gibi nitelikleri, davranışları ve tutumları bakımından diğler insanlardan farklıdır. Girişimciler, risk alma, bağımsızlık, çok çalışma, kararlılık, liderlik ve yaratıcılık konularında diğler insanlardan farklılık gösterirler (Apak ve ark., 2010:39).

Bu araştırmanın konusu bağlamında kadın girişimciliğı ise, dünya üzerinde pek çok kurum ve kuruluşun üzerinde durduğu bir olgudur. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Avrupa'da, nüfusun % 52'sinin kadın olmasına rağmen; kendi işletmesinde çalışanların % 34,4'ünün ve start-up girişimcilerin % 30'unun kadın olmasından hareketle kadın girişimciliğinin geliştirilmesi gereken bir konu olduğunun altını çizmektedir. Bu sebeple kadınları güçlendirmek ve kendi işletmelerini kurarak hem aile ekonomilerine, hem de ülke ekonomilerine katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla kadın girişimcilere özel önem atfetmekte olduklarını dile getirmektedir (KOSGEB, 2016).

Tarihsel sürece bakıldığında, 1970'li ve 1980'li yıllarda teknolojideki hızlı değışim nedeniyle kadınların daha girişimci özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Kadınlar, cinsiyetlerinden kaynaklı yeteneklerini ön planda tutarak girişimcilik kariyerlerini geliştirmiş ve bu özelliklerini erkeklere karşı kullanabilmişlerdir. İmalat sektörü dışındaki tüm sektörlerde kadın girişimciler de erkek girişimciler kadar başarılı olmuştur (Top, 2006). Kadın girişimcilerle ilgili araştırmalara bakıldığında,işçileriyle, tek başına birlikte ya da kurduğu ortaklık ilişkisiyle faaliyet gösteren, herhangi bir fiziksel mekânda veya evde kendi ismini kullanarak açtığı bir ya da birkaç işyeri olan, üretilen mal ve hizmetin dağıtım, pazarlama ve satışını yapan ya da yaptıran, mal veya hizmet üretimine yönelik çalışmalar yapan, kuruluşun işletilmesi, geliştirilmesi ya da kapatılması ve üretim sürecinin örgütlenmesi ve planlanması gibi konularda karar veren, girişimlerinden elde ettiği ekonomik getiri üzerinde tasarruf hakkına sahip olan, işine yönelik ilişki kurması gereken özel ve tüzel kişiliklerle kuruluşu veya kendisi adına ilişki kuran kadınlar "girişimci kadın" olarak tanımlanmıştır (Ecevit, 1993). Kadın girişimcilerin sektördeki payı gün geçtikçe her alnada gelişim göstermektedir. Örneğın, Startupswatch verilerine göre, 2022 yılının ilk çeyreğinde her 4 yatırımdan biri kadın girişimcilerin kurduğu girişimlere yapılmıştır. Kadın girişimcilerin oranı ise özellikle pandemi dönemine denk gelen 2020 yılında yüzde 11'den yüzde 13'e yükselmiştir. (Çınar ve Dalaman,

2022). Kadınların iş gücüne katılımı 2022 yılında % 30,9, kadınların istihdam oranı ise 2022 yılında % 26,3 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2022).

Bir diğer araştırma ise, işletme çalışanlarının erkek bir işverenden ziyade kadın bir işverenle çalışmak istediklerini ortaya koymuştur. Bu durumun nedeni olarak ise Kadınların daha dikkatli olmaları, öğreticilik yönlerinin ve çalışanlarına yönelik ilgilerinin daha gelişmiş olması, çalışanlarını destekleyici ve teşvik edici olmaları, iletişim yönlerinin daha ileri olmasıdır (Örücü, vd., 2007).

Bu bilgi ve belgeden hareketle, bu çalışmanın amacı, bir kadın girişimcinin girişimcilik öyküsünü nasıl anlattığının ayrıntılı bir analizi yoluyla, deneyimlerinin çıkarımlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ortaya koymaktır. Bu bağlamda bir kadın girişimci üretim ve işletme kooperatifi kurucusunun yaşam öyküsü üzerinden bir sosyal kimlik olarak girişimci kimliğini nasıl inşa ettiğine odaklanılmış ve aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- Katılımcı kadın girişimcinin karşılaştığı sorunlar toplumsal cinsiyet çerçevesinden nasıl yorumlanabilir?
- Vezirköprü ilçesinin genel olarak kadınlara, özel olarak katılımcının durumuna bakışı, toplumsal cinsiyet çerçevesinden nasıl yorumlanabilir?

YÖNTEM

Bu araştırma, yorumcu yaklaşımla nitel araştırma paradigmasının yöntem ve süreçleri üzerinden yürütülmüştür. Epistemolojik açıdan ise, gerek araştırılanın ve araştırmacıların kadın olması, gerekse bilginin kaynağının kadınların hayat tecrübeleri olduğunu öne süren (M. Ecevit, 2011); metodolojik olarak bir gerçekliğe ait araştırmanın o alanın uzmanlarınca değil, o gerçekliğe maruz kalanlarca incelenmesini öngören (Freire, 1970) eleştirel bir feminist yönteme, feminist duruş yaklaşımına temellendirilmiştir.

Araştırma Deseni

Araştırma, anlatı araştırması ile desenlenmiştir. Anlatı araştırması ve onun türlerinden olan yaşam öyküsü (hayat hikâyesi) araştırması, nadiren tercih edilen nitel araştırma desenlerinden birisi olmasına karşın günümüzde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Mücevher, 2020). Genel ifadeyle; yaşam öyküsü araştırmasının amacı, bireyi, bireyin mevcut yaşamını etkileyen kişisel, kurumsal ve sosyal çıkarımlar açısından incelemektir (Cole, 1994). Yaşam öyküsü (*life story*), antropoloji ve sosyal bilimlerde kullanılan bir yaklaşımdır. Araştırmacı bir bireyin yaşamını derinlemesine inceleyerek, başından geçen önemli olayların hem kişisel hem de toplumsal konuları nasıl etkilediğini ya da bireyin bunlardan nasıl etkilendiğini anlamaya çalışır (Kasapoğlu, 2013:2). Kendine özgü deseni ve birey(ler)in

hayatına odaklanması bakımından diğer teknik ve desenlerden ayrılan anlatı araştırmasında (Creswell, 2016) araştırmacı, katılımcının yaşadığı ve anlattığı hikâyenin bir yerinden giriş yapar ve katılımcının hikâyelerini toplar. Daha sonra yaşanan ve anlatılan bu hikâyelerin bir yerinde araştırmacı çalışmasını keser ve bireysel ve sosyal deneyimlerini oluşturan hikâyelerini biriktirmeye devam eder (Clandinin and Connelly, 2000).

Bu araştırmada desen olarak anlatı araştırmasının seçilmesi, deneyimlenen bir olay ya da olaylar dizisinin hikâyeler aracılığıyla başka kişi ya da kişilerle paylaşılması temeline dayanması; temel amacının, insanların dünyayı (olay veya olguları) deneyimleme biçimlerini kendi ürettikleri hikâyeler aracılığıyla incelemek olması ve kendi içinde belli bir sistematığe kavuşturulmuş (kronolojik olarak düzenlenmiş, vb.) bir dizi hikâyeden oluşması bakımından uygun görülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada analiz süreci olarak Clandinin ve Connelly'in (2000) yaklaşımı benimsenmiş, zamansal, sosyal ve mekansal bağlamlar sürece dahil edilmiş, bireysel dökümler yorumlanarak etkileşimsel bir analiz biçimi takip edilmiştir.

Veriler, derinlemesine görüşme tekniğiyle, yarı-yapılandırılmış görüşme formuyla, araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, yaşam öyküsü araştırması metodolojisine uygun olarak tasarlanmış olup, katılımcının genel ve kişisel özellikleriyle, çalışma yaşamına, kadın olmasına ve dolayısıyla toplumsal cinsiyete ilişkin bilgi almaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Daha detaylıca ele almak gerekirse, araştırmada girişimcilik, kadın girişimciliği ve önündeki engeller, işletme kurulum ve yönetim sürecinde karşılaşılan sorunlar, eğitim, aile, örf ve adetler gibi kavramların nasıl değerlendirdiğine cevaplar aranmış ve çalışma bu temalar üzerinden şekillendirilmiştir.

Araştırmacılarla katılımcı öncelikle katılımcıya ait kooperatifte 5 Mart 2023 tarihinde öngörüşme yapmış, birlikte işletmeyi gezmişler, oradaki çalışanlarla tanışarak işletme hakkında kısa bilgiler almışlardır. Sonrasındaki veri toplamaya ilişkin görüşmeler ise 21 Mart 2023 tarihinde yüzyüze, kooperatifde gerçekleşmiştir. 4 saat süren görüşme, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Araştırmacı tarafından katılımcının ifadelerinde hiçbir değişiklik ya da kısaltma yapılmadan bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Elde edilen veriler, yine araştırmacı tarafından, araştırma soruları etrafında, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle analize tabi tutularak yorumlamalara başvurulmuştur.

Katılımcı Kadın Girişimciye Ait Temel Bilgiler

Araştırmaya konu olan katılımcı, Samsun'un Vezirköprü ilçesinde yaşayan, bir kadın girişim üretim ve işletme kooperatifi kurucusudur. Katılımcının yaşam öyküsü üzerinden bir sosyal kimlik olarak girişimci kimliğini nasıl inşa ettiğine odaklanılmıştır.

Kendisi İlahiyat Fakültesi mezunu, kırk üç yaşında, üç çocuk sahibi bir kadındır. 2019 yılında Samsun'un Vezirköprü ilçesinde bir kadın kooperatifi kurmuştur. Bu işletmeyi açma amaçlarını "Bizim amacımız yöresel güzel ürünleri(burada bir pazarımız var) buralardan göçüp gitmiş insanlara ya da buraların lezzetini tatmak isteyen insanlara en güzel haliyle sunmak istedik. Annelerimizden gördüğümüz tekniklerle onlardan öğrendiğimiz şekilde yapıyoruz" olarak tanımlamaktadır. Ürettikleri ürünleri ise şu şekilde listelemiştir: "Üzüm yaprağı bastık, pancar sapından turşu yaptık, vişne reçelimizi var, çilek reçelimiz var, kivi reçelimiz var, kuru makarna, sebzeli erişte, yufka ekmeği, mantı, haşhaşlı çörek, el sanatları üzerinden de süs eşyaları, bileklik, gözlük ipi, yöresel kıyafetli bebek yapıyoruz."

İşletmede yapılan ürün çeşitliliği her geçen gün artmaktadır. Su böreği ve su böreği yufkaları, haluçka, yoka tatlısı, kadayıf, baklava, haşhaşlı katmer, lavaş, künefe gibi lezzetler yapılmaya başlanılmıştır. Ayrıca bayramlara özel tatlı tuzlu kurabiyeler, lokumlar gibi ikramlıklar üretilmeye başlanılmıştır. Yaptıkları bütün herşey doğallıktan yanadır. Hatta kendisi ile röportajımızı gerçekleştirdiğimizde şu şekilde dile getirmiştir: "Biz çoğunlukla doğal ürünler üzerine çalışıyoruz. Biz iyi tarımla yetiştirilmiş ürünlere öncelik veriyoruz. Bunları da geleneksel usullerle yapmaya çalışıyoruz, annelerimizin yaptığı tekniklerle yapmaya çalışıyoruz. Eskiden onlar yazın yapıp kış boyu yerlerdi ve hiçbir şey olmazdı ürünlere, bozulmadan diğer yaza kadar idare edilirdi. Biz de o teknikleri bulup o tekniklerle ürünlerimizi yapmaya çalışıyoruz. Bir katkı maddesinin belli oranda bir kavanozun içine koyun iki yıl rafta kalsa hiçbir şey olmaz. Ancak bu güne kadar biz hiçbir ürünümüzde katkı maddesi koruyucu renklendirici hiçbir şey kullanmadık. Hatta bizim renkli eriştelerimiz var. Bunları da ıspanak, pancar, havuç ve domatesten elde ediyoruz." şeklinde dile getirmiştir.

Bununla birlikte yapılanlar sadece yiyecek alanında değil kozmetik alanda da olmuştur. Bunun için 19 Mayıs Üniversitesi Kimya Mühendisliğinden Sayın Prof. Dr. Feza GEYİKÇİ ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Gediz UĞUZ gibi hocaların katılımı ile yöresel ürünler ile sabun üretimi için denemeler yapılmıştır.

Katılımcımız birçok halk eğitim kursuna gitmiştir, bu süreç boyunca kendini geliştirmek adına bir çok seminerlere katılmaya devam etmiştir. İşletmeye her geçen gün daha da yenilerini katarak onu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ürünlerinin sadece Vezirköprü sınırları içerisinde kalmayıp tüm Türkiye'ye ulaşmasını hedeflemektedir. Örneğin Hepsiburada ile anlaşma

sağlanmış, e-ticaret imkanı ile ürünleri isteyen herkese kolayca temin edilmesi gerçekleştirilmiştir.

MAYACE adında, Samsun geneli bu tip işlerle uğraşan yedi kooperatifle birleşip üst birlik kurmayı hedeflemişlerdir. “MAYACE bizimle birlik olmak isteyen kadın kooperatiflerini bir çatıda toplama projesidir. İsmi anlamı *Mayıs Kraliçeleri* anlamına gelmektedir. Bu yedi kooperatifin içinde İlkadım, Atakum, Ladik, Havza, Kavak, Gökçeboğaz ve bulunmaktadır. Kurulum işlemleri Nerik Kadın Kooperatifleri üzerinden yürütülmüştür. Bunun bünyesinde bir çok etkinliklere katılım sağlanılmıştır. Gıda, hediyelik eşya, ev tekstili gibi ürünleri de içine alan Samsun’a özgü bir marka oluşturmayı amaçlamaktadır. Örneğin; Orta Karadeniz Kalkınma Planı kapsamında “Samsun yöresel ürünler markalaşıyor” projesine dahil olmuşlardır” şeklinde dile getirmiştir.

Etik Konular

Çalışmanın Etik Kurul Onayı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan, 27.01.2023 tarihli 2023-1237 nolu kararla alınmıştır. Ayrıca katılımcıdan gönüllü katılım formu ve gizlilik taahhütnamesi yoluyla gerekli etik izinler alınmış, kendisine de kişisel bilgilerinin sunulmayacağına dair etik taahhüt verilmiştir.

KATILIMCININ YAŞAM ÖYKÜSÜ İŞİĞİNDE BULGULAR

Katılımcı, Vezirköprü doğumlu, beş kardeşi olan kalabalık bir ailede büyümüş ve yetişmiş bir kadındır. 22 yaşında evlenmiştir. Girişimcilik fikrini ise 40 yaşında hayata geçirmiştir.

Çalışmanın bulgularında dört öykü ortaya koyulmuş ve yorumlamalar bu öyküler aracılığıyla yapılmıştır: Örgün Üniversite Eğitimi Al(a)mamış Bir Kadın; Taşrada Girişimci Bir Kadın; Kadın Gözüyle Vezirköprü’den Kadınlık Hikayeleri ve Bir Girişimin Sürdürülebilirliğiyle Başka Projelere Hayat Veren Kadın(lar).

1. Örgün Üniversite Eğitimi Al(a)mamış Bir Kadın

Katılımcı, görüşmenin çoğu noktasını, bir şekilde örgün üniversite eğitimi al(a)mamasına bağlamıştır. Dolayısıyla anlatıdan, katılımcının girişimci olmasındaki en büyük etkenin ve gücün, örgün üniversite eğitimi alamamaktan kaynaklı olduğu düşünülmekte, durumunu avantajı çevirmiş olduğu görülmektedir:

Kendimi çok şanssız hissediyorum, çok güzel puan almama rağmen (üniversiteye) yerleşemedim. Birkaç sene denedim ama olmadı. Baktım olmuyor, hayat da, kaçıyor evlilik yaşım da gidiyor. Aslında evlilik önceliğim değildi, üniversite okumak hep hayalimdi ve içimde bir ukdeydi. İyi bir insan karşıma çıkarsa evlenirim diye düşündüm ve o yöne

yöneldim ve evlendim. Evlendiğimde 22 yaşındaydım bir ben okuyamadım, tek beceremeyen bir ben kalmışım (gözleri doldu).

Kendimi diğer akranlarımdan farklıymış gibi hissettim, iki yıllık (üniversite) okudum; dört yıllıkların gözünde bir işe yaramayan oldum, iki yıllığı bitirip dörde tamamladım, bu sefer dört yıllık okuyanlar; biz örgün okuduk siz açıktan tamamladınız. Sonuçta aynı kitapları okuduk, aynı hocalardan sınav olduk. Bende isterdim o sıralarda oturup okumayı arkadaşlarla sinemaya gitmeyi sonra akşam dörde kadar ders çalışmayı ama olmadı. Coğrafya bölümünü okumak ve öğretmenlik yapmak isterdim.

2. Taşrada Girişimci Bir Kadın

Katılımcı, endüstriyel gelişmenin pek olmadığı, bunun temel nedeni kent merkezinin Karadeniz bölgesini İç Anadolu'ya bağlayan devlet yolunun 30 km kadar içerisinde olması dolayısıyla ulaşım seçenekleri açısından uygun olmaması olan Vezirköprü'de yaşamaktadır (Ulaşır, 2014).

Katılımcı, bu ilçede Halk Eğitimi Merkezlerinden birçok kursa katılım sağlamıştır. Hatta bir kurs sürecinde, bir kooperatifte çalışma girişiminde bulunmuş; fakat bazı olumsuzluklar ve COVID-19 pandemisinden dolayı ilk etapta olumlu bir sonuç alamamıştır. Fakat yaşadığı olumsuzluklara rağmen pes etmemiş, kurslara gitmeye devam etmiştir. Yine bir kurs sürecinde tekrar kooperatifte bulunma teklifi gelmiş ve kabul etmiştir. Bu durumu şöyle anlatır:

Üniversite sınavında kazanamadığım gibi KPSS de yerleşemeyeceğimi düşündüğüm için sınava hazırlanmadım ve girmedim. Olmuyorsa nasıp değildir, başka şeylere bakacağım dedim. Önceden Halk eğitimde el sanatları kursuna gitmiştim. Ben seviyorum böyle kurslara gitmeyi. Kurs arkadaşım vardı; “Annemler bir sürü bir şeyler yapıyor onları satarız, değişik yerlerde üretim yerleri oluşturuyoruz, onlar üretimiyle uğraşır, bizde satışıyla uğraşırız, belediyeden yardım isteriz” dedi ve bir proje geliştirdik. Bunun üzerine bir kaç arkadaş bulduk tanıdıklarımızdan, kurs öğrencilerinden. Birkaç yeri gezdik. Belediye başkanının yanına gittik. Belediye o zaman maddi sıkıntılar içinde olması yüzünden bize yardım gelemeceğini düşündük. Sonra kayınvalidemin bacağında bir rahatsızlık oldu ve ağır geçirdi. Bu projeye ben ilgilenemeyince, diğer arkadaşlarda ilgilenmedi, sonra gruptan çıkanlar oldu. Daha sonra bu kursum bitince başka bir kursa başladım. Pandemi başlarındaydı. İlçe tarımdan bir mühendis hanım geldi. Dedi ki; “Bir kadın kooperatifi var, biz size destek olacağız, mühendis olarak beni görevlendirdiler, ben yönlendirmeler yapacağım, sizin işlerinizi kolaylaştıracam, dosyalarınızı evraklarınızı hazırlayacağım, ne dersiniz?” dedi. Biz de böyle bir konu düşünebiliriz, siz yardımcı olursanız bende arkadaş bulurum dedim ve arkadaşlarla ilçe tarıma giderek kayıt oluşturduk. Yufka açan kadınlarla ilgili bir oluşum yapacaktık; ancak zamanla pandemi yasakları geldi. Derken bir gün kilim dokuma kursu veren hocamız aradı. Burada daha önceden bir kilim dokuma kooperatifi kurulduğundan, onların yanında yiyecek ile ilgili bir bölümün de açılacağından bahsetti. Sonra Samsun'daki koordinatör arkadaşımızla görüştim. Bir kaç boyama kursundan, birkaç çocuk gelişimi kursundan, elim ve ablası ve tanıdıklarıyla birlikte on iki kişi olduk. Hikayemiz kabaca bu şekilde başlamıştır.

Kendisine bu girişimin ilk iş tecrübesi olup olmadığı sorulduğunda ise şöyle bir yanıt vermiştir:

5 yıl çalıştım. Köylere gidip kurs açardım. Anneannemi bakmak benim için bir nefis terbiyesiydi. Benim yetişmemde anneannemin büyük bir yeri vardır. Anneannem çok otoriter ve zeki bir kadındı. Bütün köy ondan korkarmış. Akşamları dama oynarlar ama onu kimse yenemezmiş. Sonra anneannem felç geçirdi ve 18 yıldır yatakta. Annemle biz bakıyoruz ona. çok zor ve sabır gerektiren bir şey.

Bu işte sabırlı olmak gerekiyor. Çünkü iş stresini eve yansıtırsan aile mutsuz oluyor. O şekilde işten çıkan arkadaşlarımız oldu. Benim köyde büyümem ve köy hayatımın sabırlı olmamda etkili olduğunu düşünüyorum. Yaz tatillerinde üç ay boyunca mal güderdim sabahtan akşama kadar.

Katılımcıya sorulan bir diğer soru ise, kooperatifin oluşum aşamasında karşılaştığı zorluklardır. Kendisi, yanıt olarak maddi olarak çok zorlandıklarını, ayrıca finans konusundaki bilgi ve deneyim eksikliğini, dolayısıyla hammadde temininde sorun yaşadıklarını ifade etmiştir:

Sorunlar çok. Burada para döngüsünün çok seri olmaması; olmayınca da buradaki çalışanların işi bırakmak istemesi ve motivasyonlarının düşmesi. İkincisi de çalışan arkadaşlarımızın özverili olmayışı bizleri olumsuz etkileyen durumlardan bazılarıdır. (...)

Bu işe girmeden öne hiç parasal işlerle ilgilenmezdim. Piyasayı hiç bilmiyordum, alışverişe hiç gitmezdim. Bu işe girdikten sonra parasal işlerle daha çok ilgilenmeye başladım. Hesap yaptım, piyasayı takip ettim. Hammadde alırken uyguna almaya bakıyoruz onu işleyip bir değere dönüştürüyoruz. Buna göre de bir değer biçiyoruz. Piyasanın üstünde veremezsin, altında da veremezsin. Altında verirsen kardan zarar edersin; üstünde verirsen müşteriden zarar edersin, orantılı vermezsen de emeğinden zarar edersin. Kendi emeğinden israf etmemek lazım. Zaman da emek de bir para aslında. Bu işe 40 yaşından sonra girince de zor oluyor. Zorlanan arkadaş oldu çıkmak istedi ve çıktı. (...)

Açıkcası bedavaya kimse kimseye bir şey vermiyor; ama şunu da anladık ki az gayretle çok güzel şeyler kazanılabiliyor. Biz bir araya gelmeyi başardık, kooperatifi oluşturduk. Ticaret odasına belli meblağlar yatırmamız gerekti. Belediye başkanımızdan yardımlar aldık. Üç yıllık kira sözleşmesi yaptık (bir buçuk yılımız geçti). Başlama sürecinde doğalgaz sıkıntısı yaşadık. Mülk sahibi ön ödemeyi yapmadı, iki ödemeyi de biz yapmak zorunda kaldık. Burası geniş, ısınması biraz zor ve kullandığımız makineler sanayi tipi makineler olduğundan epey bir masrafımız oldu. İlk günlerde kaşeyi bile parayla bastık. O bile bize ağır gelmişti. Şimdi daha iyi durumdayız.

Dahası, katılımcı, kendisinin ve arkadaşlarının bu işe hep beraber ve bir olma düşüncesiyle başladıklarını ifade etmiştir. Kooperatifte çalışmanın belirli sabit bir maaşı olmadığını belirtmiştir.

Burada çalışırsan kazanacaksın, burada birlikte olursan kazanacaksın, beraber olursan kazanacaksın mantığıyla başladık bu işe. Birçok şeyi, yaparken öğreniyoruz. Kooperatifin belli sabit bir maaşı yoktur. Kooperatifte kazanırsın; kazandığını bölüşürsün.

Katılımcı, kendisine en çok desteği eşinin verdiğini söylerken, gerek işletmeyi açarken, gerekse şimdi bazı endişelerinin olduğundan bahsetmektedir:

Bu işletmeyi açarken endişelerimiz oldu. Yapabilecek miyiz dedik, para kazanır mıyız dedik, devamını getirebilir miyiz dedik, buranın kirasını ödeyebilir miyiz dedik. Bu endişelerin bir kısmını hallettik. Fakat üye artırma konusunda endişelerim var. Ben arkadaşlara ortaklık teklif ediyorum; o bana sigortam ödenecek mi diyor. İnsanlar pek sıcak bakmıyor.

3. Kadın Gözüyle Vezirköprü'den Kadınlık Hikayeleri

Katılımcı, yaşantısında iz bırakan olumlu ve olumsuz anıların neler olduğu sorusunu, kendisine idol olarak seçtiği anneannesinin çok güçlü oluşu ve dik duruşlu olması; sonra da felç geçirmesi olduğunu ve bu durumdan çok etkilendiğini belirtmektedir. Ancak yetiştirilme

tarzını, bu sefer ailedeki bir başka kadına, annesine bağlayarak biraz sitemle bahseder. Küçük yaşlarda özgüvensiz oluşundan annesini sorumlu tutar. Yaşı ilerledikçe bunu aştığını ve özgüvenin yerine geldiğini ve köylü olmaktan utanmadığını dile getirir:

Yeşil ceviz yerdim küçükken, annem kızardı; ellerin kapkara nasıl gideceksin okula derdi. Çamaşır suyuyla yıkarım geçer anne derdim. Hâlbuki kızım cevizi ye arkadaşlarına da götür, onlar yeşil cevizin tadını ne bilsinler, ya da yeşil cevizin böyle kararttığını anlatırsın onlar da kir olmadığını anlarlar dese sorun yok. Sınıfa giriyordum a ellerin ne biçim diyorlardı bende ellerimi saklardım on beş gün boyunca. Şivemizden utandırdılar, elimizdeki lekeden utandırdılar, sevdiğimiz şeyleri söylemekten utandırdılar. Şiveli konuştuğumda güldüler hep böyle olunca da içten içe kapandım.

Duygusal bir yapısı olup olmadığı sorulduğunda ise (gözleri dolar ve ağlamaklı olur), şu sözlerle yanıt verir:

Çoktandır böyle biriyle konuşmadım. Özgüvenli çocuk yetiştirmek çok başka bir şey bence. Ben çocuklarımı özgüvenli yetiştirmeyi çok istiyorum. Bazen büyükler karışıyor bir şekilde; olmuyor. Çocuğun özgüvenini yitirmesini istemiyorum. Ben şunu istiyorum; bir çocukta bir cevher var ve onu keşfetmek lazım. Bazen beni hiç tanımaya çalışmadıklarını düşünüyorum. Büyüklerim kendi kalıpları içerisinde yetiştirmeye çalıştılar, potansiyelimin farkında olmadılar. Ben hep büyüklerin sözünü dinledim ama bazen dinlememek lazımmış. Hep onların kanalizesiyle hareket ettim. Tek bu işte aileme karşı çıktım. Ailem yapmamı istemedi her zaman bırakmamı istediler. Hala bile fırsatı geldikçe biz sana demiştik yapma bırak diyorlar. İlk defa anneme karşı aldım ve dedim ki“Anne, kırk yaşına kadar sana evlat olarak hiç ters davranmadım, sizi utandırmadım, saygısızlık yapmadım, sözünüzden çıkmadım yanlış bir şey yapmadım; bu işte de bir yanlışlık yok zaten. İlk defa bir şey yapmak istiyorum. Hayatta maddi anlamda hiçbir ihtiyacım yok. Sadece bunu kendim için istiyorum. Çocuklarıma azimli çalışkan bir anne modeli çizmek istiyorum. Çocukları çok yönlü yetiştirmek istiyorum. Okula gitsin, memur olsun, tamam. Öyle bir dünya yok. Bunun garantisi de yok. Benden örnek aldıklarını hissediyorum.”. Şöyle düşüncelerini istiyorum; “Annem o kadar karşı çıkmalarına karşı başarmak için yaptı ve başardı.”.

Konuşmanın bu bölümünde ise Vezirköprü’de toplumun kız çocuklarından beklentisi ve evlenme şekilleri sorulunca, açık yüreklilikle açıklamalarda bulunmuştur:

Okuyan okusun, okuyamayan evlensin, anne baba yaşlanınca onlara baksın. Burada hala başlık parası var. Hatta bazen kolay başlık parası alabilmek için kızı istediğine vermiyorlar kızı kaçırmaya zorluyorlar. Kız kaçınca mecbur başlık parası veriliyor. (...) Evlilik türlerine gelince, bir kaç şekilde var. Önceden görücü usulü vardı ama şimdi gençler kendilerinin isteği ile evleniyorlar. Başlık parası da var. (...) Ben, görücü usulüyle evlendim. Büyükler istedi birbirimize uygun olduğumuzu düşünmüşler. Biz kuzendik ama birbirimizi hiç görmedik. Evlendikten sonra iyi tanıdım onu. Mutlu bir evliliğe sahibim.

“Kız çocuklarının hangi yaşta evlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?”

Erken diye düşünebilirsiniz 20-25 yaşlarında olmasını düşünüyorum. Çünkü gençlik hallerini eşiyile geçirmesini düşünüyorum. Yaş ilerleyince çok olgunluk oluyor; şirket kurar gibi bir evlilik oluyor. Bazı şeyleri beraber yaşamak çok önemli bence.

“Vezirköprü’de kadının çalışmasına nasıl bakılır?”

Yavaş yavaş alışılıyor. Fakat yine de sıcak bakılmıyor. Şunu istiyorlar; kadın çalışırsa memur olsun istiyorlar. Kadın bir dükkân açsın istemiyorlar, esnaf olsun istemiyorlar. Bunları yapana kadar gir bir sigortalı işe çalış diyorlar.

“Vezirköprü’de kadınlar ne gibi işlerde çalışabilir?”

Tekstil, fabrika, çocuk bakma, hasta bakma, çapa işlerine, gündeliğe gidiliyor.

“Siz bir anne olarak çocuklarınızı nasıl yetiştirdiniz?”

Kendi işlerini kendileri yapabilmeyi öğrenen, birine bağlı değil, özgüvenli, kendi işini kendisi yapabilen, maneviyatı güçlü, milli değerlere sahip, vatanını milletini bilen kişiler olmasını sağlıyorum. Onlara çok yakın olmayı istiyorum, ama kuşak farkı diye bişey varmış; bu sene çok daha iyi anladım.

“Kız çocuklarının eğitim hakkıyla ilgili neler düşünüyorsunuz?”

Kız çocukları erkeklerden önce eğitim almalı diye düşünüyorum. Kadının eğitilmiş olması çok önemli. Bir söz vardır ve çok anlamlı olduğunu düşünüyorum: “Bir erkek yetiştiren bir insan yetiştirmiştir; bir kadın yetiştiren bir nesil yetiştirmiştir”. Kızlarının gelişmesi için her türlü kurslara etkinliklere gitmesine izin veriyorum.

“Bir kadın girişimci olarak, gelecek için neler planlıyorsunuz?”

Aile anlamında çocuklarımı güzel bir şekilde yetiştirip güzel bir hayata (illa zenginlik değil) sahip olsunlar, kendi adıma burayı on sene içinde daha güzel bir noktaya getirip tecrübeli özverili çalışanlara bırakmak istiyorum. On yılımı buraya adadım. Bu işe girerken hayata bir iz bırakayım diye girdim, güzel bir şeyler bırakayım, güzel örnek olayım diye, belki bizden esinlenerek daha güzel şeylere vesile olurum diye girdim.

4. Bir Girişimin Sürdürülebilirliğiyle Başka Projelere Hayat Veren Kadın(lar)

Katılımcı, kooperatifin gelişme sürecinde koordinatör grubu içinde olan kişinin yardımı ve desteğiyle başka bir projeye daha başvurmuş ve hayata geçirmiştir. Arkadaşları ile birlikte hem kooperatifle ilgilenmiş hem de yeni projeye hayat vermişlerdir. Kooperatifin hemen yanına başka bir binaya yeni kreş açmışlardır. Kreşin ana malzemeleri projeye temin edilmiştir:

Bu projeye ilk başta gıda kapsamında girdik. Daha sonra tekrar bir proje yazılabileceğimizi öğrendik. Arkadaşımız .. Hanım bu projeyi hazırladı. Bize hangi alanda girebileceğimizi danıştı. O dönemde Çocuk Gelişimi Sosyal Hizmet uzmanı bir arkadaşımız daha vardı. “Benim kreş müdürlüğü yapma yetkim var. Çocuk gelişimi mezunuyum hem de anaokullarında görev yaptım.” dedi. Bizim proje kabul edildi. Buradan (kooperatiften) kazandığımızı oraya harcadık; hala çok eksiklerimiz var ve harcamalarımız çok. Ama iş görüyor. Her geldiğinizde biraz daha gelişmiş ve değişmiş olarak görürsünüz. Çünkü çok çalışıyoruz. Ve başarılı olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü yaz döneminde (bir buçuk aylık sürecinde) öğrenci sayımız on altıya çıktı.

TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma soruları olan “Katılımcı kadın girişimcinin karşılaştığı sorunlar toplumsal cinsiyet çerçevesinden nasıl yorumlanabilir?” ve “Vezirköprü ilçesinin genel olarak kadınlara, özel olarak katılımcının durumuna bakışı, toplumsal cinsiyet çerçevesinden nasıl yorumlanabilir?” soruları literatürden desteklerle cevaplanmaya çalışılmıştır.

Kadına ve erkeğe toplum içerisinde, sosyalleşme sürecinde atfedilen sorumluluklara, rollere ve görevlere işaret eden toplumsal cinsiyet rolleri, sosyo-kültürel, insan icadıdır, değişkendir ve değiştirilebilirdir (Bhasin, 2003). Çalışma bağlamında sosyo-kültürel olarak genel olarak Türkiye, özel olarak ise Vezirköprü'deki toplumsal cinsiyet rollerine işaret edilmiştir.

Katılımcının Samsun'un Vezirköprü ilçesinde bir kadın girişim üretim ve işletme kooperatifi kurucusu olmasından hareketle, özellikle kadının çalışma hayatında karşılaştığı problemler toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirilmiştir.

Vezirköprü halkının, hatta katılımcının ailesinin dahi kadının çalışmasına yönelik tutumları, literatürdeki eğilime benzer bir şekilde, kadının çalışmasının olumlu karşılanmadığı ve/ya belirli işler dahilinde olumlandığı görüşünü destekler niteliktedir:

(Kadının çalışmasına) Yavaş yavaş alışılıyor. Fakat yine de sıcak bakılmıyor. Şunu istiyorlar; kadın çalışırsa memur olsun istiyorlar. Kadın bir dükkân açsın istemiyorlar, esnaf olsun istemiyorlar. Bunları yapana kadar gir bir sigortalı işe çalış diyorlar.

Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Dünyada İstihdama ve Toplumsal Görünüm: Eğilimler 2022 Raporu (ILO, 2022), toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadının emek piyasasında geri kalmasının nedenlerinden biri olduğunu belirtmektedir (Lloyd, 1975; Kabeer, 2004; Ertürk, 2008).

Katılımcının yaşam öyküsünden elde edilen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çalışma hayatındaki etkilerinden biri olan bir diğer çıkarım ise, kadına ve erkeğe yönelik meslek ayrımının yapılmış olmasıdır. Katılımcının, kadınların çalışma alanları konusunda "tekstil, fabrika, çocuk bakma, hasta bakma, çapa işlerine, gündeliğe gidiliyor" şeklinde bir açıklamada bulunması, literatürdeki cinsiyete dayalı meslek ayrımının varlığını destekler niteliktedir (Kazgan, 1982; Sivaslıgil, 2006; Parlaktuna, 2010).

Yaşam öyküsünde yapılan bir diğer çıkarsama ise, eğitim haklarına erişimde ortaya çıkan eşitsizlik durumudur. Katılımcı, Vezirköprü halkının, kadının çalışmasına bakışını "kadın çalışırsa memur olsun istiyorlar" diyerek halkın kadının eğitime karşı çıkmadığını belirtmektedir. Yine bir kadın, hatta örgün üniversite eğitimi almış bir kadın olarak - burada kendisinin eğitim alamamasının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlamamıştır- kendisinin kız çocuklarının eğitim hakkıyla ilgili düşüncelerinde ise "Kız çocukları erkeklerden önce eğitim almalı diye düşünüyorum. Kadının eğitilmiş olması çok önemli. Bir söz vardır ve çok anlamlı olduğunu düşünüyorum: "Bir erkek yetiştiren bir insan yetiştirmiştir; bir kadın yetiştiren bir nesil yetiştirmiştir". Kızlarının gelişmesi için her türlü kurslara etkinliklere gitmesine izin veriyorum." diyerek, literatürde kadının erkeklerle eşit eğitim hakkı olmadığını belirten eğilime ters bir ortaya koymuştur (Akkaş, 2019; Aktaş, vd., 2019; Güçlü, 2017).

Toplumun kız çocuklarından beklentisi konusunda ise başlık parasının varlığı, okuyamayan kızların evlenerek anne-babalarına bakmaları durumu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadının sosyal yaşantısındaki görünümlerindedir (Laslett and Brenner, 1989; Connell, 2019; Çiğdem, 2018; Butler, 2018).

Bir diğer çıkarım olan, kadınların birbirlerine desteğinin varlığı ve katılımcının konuşmasında çeşitli noktalarda ortaya çıkması, feminist akımların, kadınların birbirlerini desteklemeleri durumunu gözler önüne sermektedir (Donovan, 2009; Sancar, 2014; Reddock, 2000).

SONUÇ

Samsun'un Vezirköprü ilçesinde yaşayan bir kadın girişimcinin girişimcilik öyküsünü nasıl anlattığının ayrıntılı bir analizi yoluyla, deneyimlerinin çıkarımlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ortaya koymayı amaçlayan çalışma sonucunda dört öykü ortaya koyulmuş ve yorumlamalar bu öyküler aracılığıyla yapılmıştır.

Bu öyküler Örgün Üniversite Eğitimi Al(a)mamış Bir Kadın; Taşrada Girişimci Bir Kadın; Kadın Gözüyle Vezirköprü'den Kadınlık Hikayeleri ve Bir Girişimin Sürdürülebilirliğiyle Başka Projelere Hayat Veren Kadın(lar)'dır.

Yapılan analizler sonucunda, katılımcının yaşam öyküsünden hareketle, araştırma sorularına yanıt olarak toplumsal cinsiyete ilişkin çıkarsamalarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kadının çalışma hayatındaki yeri, mesleklerin cinsiyeti, kadının eğitim hakkı, toplumsal cinsiyet rolleri, başlık parası gibi konularla literatürden desteklerle ortaya koyulmuştur. Öz olarak, kadınların iş piyasasındaki başarı hikayelerinin varlığına ve dahi bu varlığın diğer dezavantajlı/kırsaldaki kadınları da olumlu yönde etkileyerek büyümesine karşın, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı birtakım noktalarda etkisini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaş, İ., 2019. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi ICOAEF Özel Sayısı*, 97-118.
- Aktas, S. G., Kumtepe, E. G., Kantar, Y. M., Ulukan, I. C., Aydın, S., Aksoy, T., Er F., 2019. Improving gender equality in higher education in Turkey. *Spatial Analysis*, (12):167-189.
- Apak, S., vd., 2010. Girişimcilik ve Sermaye Tedarik Yöntemleri, (1. Baskı), Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Aytaç, Ö., 2006. Girişimcilik: Sosyo-kültürel bir perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 139- 160.
- Bhasin, K., 2003. Toplumsal cinsiyet “Bize yüklenen roller”. *Kader Ay (çev.)*, İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Butler, J., 2018. Cinsiyet belası (Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi), (Çev. Başak Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.
- Cole, A. L., 1994. Doing life history research. In theory and in practice. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association. 4-8 Nisan, New Orleans. ED 371005
- Creswell, J. W., 2016. Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çiğdem, A., 2018. Berdel evliliği üzerine kalitatif bir araştırma: Mardin örneği, *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, (1)1, 17-34.
- Çınar, D. ve Dalaman, Z., 2022. Türkiye’deki kadın girişimciliğinin önündeki engeller. *Topkapı Journal of Social Science*, 1, 1, 117-130.
- Clandinin D. J. and Connelly F. M., 2000. Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Connell, R. W., 2019. Toplumsal cinsiyet ve iktidar, (Çev. CemS oydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Donovan, J. (2009). Feminist teori. (5. Baskı). Aksu Bora, vd. (çev.). İstanbul: İletişim Y.
- Ecevit, Y. (1993). “Kadın Girişimciliğinin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi”, *Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli*, Haziran, Ankara
- Ecevit, M., 2011. “Epistemoloji”. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner (eds.) *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. (32-63). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertürk, Ş., 2008. Uluslararası belgeler ve Avrupa Birliği direktifleri ışığında çalışma hayatımızda kadın erkek eşitliği, Ankara: Belediye – İşsendikası AB’ye Sosyal Uyum Dizisi.
- Freire, P., 1970. Pedagogy of the oppressed. New York: Seabury Press.
- Güçlü, M., 2017. Türkiye’de kadınların bölgesel işgücüne katılımının belirleyicileri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(3), 83-102.
- Gümüšoğlu, Ş; Karaöz, B., 2014. Tarihsel Süreçte Girişimcilik: Muğla Örneği; (101) *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1).
- Gürol, M. A., 2000. Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler *Atılım Üniversitesi Yayını*, 2, Ankara.
- <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/2019-yili/>

- ILO. 2022. Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Eğilimler 2022 Raporu. Erişim: 04.02.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_834656.pdf
- Kabeer, N., 2004. Globalisation, labour standards and women's rights: dilemmas of collective action in an interdependent world. *Feminist Economics*, 1466–4372.
- Kasapoğlu, H., 2013. Okulda değer eğitimi ve hikayeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198): 97-109.
- Kazgan, G., 1982. "Türkiye ekonomisinde kadınların işgücüne katılması, mesleki dağılımı, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statüsü". Nermin Abadan Unat (ed.). *Türk toplumunda kadın*. (2. Baskı). 137-170. Ankara: Araştırma, Eğitim ve Ekin Yayınları.
- KOSGEB. 2016. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6057/kadin-girisimciligi-women-entrepreneurship> Erişim tarihi: 16.03.2023.
- Laslett, B. and Brenner, J., 1989. Gender and social reproduction: historical perspectives. *Annual Review Socio*. 15: 381-4004.
- Lloyd, C.B., 1975, "The division of labor between the sexes: A review", in C.B. Lloyd (ed.), *Sex, Discrimination and the Division of Labor*, New York: Columbia University Press, 1–24.
- Mücevher, M. H., 2020. Anlatı ve hayat hikâyesi araştırmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (25)3 277-295.
- Örücü, E.; Kılıç R.; Kılıç, T., 2007. Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14 /2: 117-135.
- Parlaktuna, İ., 2010. Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış*. 10 (4). 1217-1230.
- Reddock, R., 2000. "Why gender? Why development?". Jane L. Parpart, vd. (ed.). *Theoretical perspectives on gender and development*. 23-50. Ottawa, Kanada: International Development Research Centre.
- Sancar, S., 2014. Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar. (3. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Sivaslıgil, P., 2006. Türk Milli Eğitim Bakanlığı’na yayımlanan 6. 7. ve 8. Sınıf ders kitaplarında cinsiyet ideolojisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Top, S., 2006. Girişimcilik Keşif Süreci, İstanbul: Beta Yayınları.
- TÜİK., 2022. İstatistiklerle Kadın, 2021. Erişim Tarihi 06.3.2023: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>
- Ulaşır, E., 2014. Toplumsal Değişme ve Dini Hayat (Vezirköprü Örneği) Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, SAMSUN
- Vural, S., 2006. Girişimci Kişilik Özellikleri ve Biga İlçesi Girişimcilik Profili Araştırması, Dönem Projesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 42.